



Baubliai Barzdžiuose (Šilalės r.). Nuotrauka iš Liberto Klimkos archyvo

NEGEŠTANTI DIONIZO POŠKOS ŽVAIGŽDĖ

PARENGĖ
JURGIS ŽELVYS

„Dalele žmonių brangi, vienok paniekinta,
Iš kurio darbios rankos žemės vaisiai krinta!
Jei mano raštu tavo vargų nemažinsiu,
Norint sopulius širdies pasauliui priminsiu.“

Dionizas Poška

Kalbėdami apie muziejininkystės ištakas Žemaitijoje, pirmiausia minime Dionizą Pošką (*Paschkewitsch, Paszkevicz, Paszkevis, Paškevičius, Paszkiawiczius, Paszkiewicz, Paszkiewicz, Paszkus, Poszkus*). Tačiau ši asmenybė siejama ne tik su pirmuoju Lietuvoje įkurtu etnografijos muziejumi (1912 m.). Literatūros istorikas Juozas Girdzijauskas savo studijoje Žemaičių kultūriniai sambūriai iki XX a. („Žemaičių praeitis“, kn. 8, Vilnius, 1998, p. 151–156) rašo: „Kas buvo vyskupas J. A. Giedraitis Alsėdžiuose ir Varniuose, tas pats tuo metu buvo Dionizas Poška Barzdžiuose – Bijotuose. Jis telkė apie save visus – tiek lietuvius, tiek kitataučius, kurie domėjosi Lietuva ir lietuviais. Jis bendravo su Vilniaus universiteto profesoriais Joachimu Leleveliu, Ivanu Labojka, istoriku Tadeuszu Czackiu, su lietuviais – vyskupu Juozapu Arnulfu Giedraičiu, Antanu Klementu, Leonu Uvainiu, Silvestru Valiūnu, Simonu Stanevičiumi, Kajetonu Nezabitauskiu, Jokūbu Šimkevičiumi ir kt.“

Žemaičių kultūrinis sambūris, kurio siela buvo Dionizas Poška, anot J. Girdzijausko, „ėmė ryškėti nuo 1808 m. Tais metais lenkų kalba pasirodo dvi svarbios knygos: Ksavero Bogušo „Apie lietuvių tautos ir kalbos kilmę“ bei J. Lelevelio „Žvilgsnis į lietuvių giminių senovę ir jų ryšius su heruliais“. D. Poška, išgirdęs apie jų pasirodymą, iškart jomis susidomi ir pradeda jų ieškoti, pagaliau gauna jas pasiskolinti iš savo kaimyno (greičiausiai Leono Uvainio). Perskaitęs jas, 1810 m. D. Poška rašo eiliuotą laišką tų knygų autoriams, abiem leidiniais vienodai žavėdamasis, nors J. Lelevelis 1808 m. savo recenzijoje K. Bogušo knygą buvo labai sukritikavęs. 1809 m. D. Poška rašo laiškus vyskupui J. A. Giedraičiui: vieną eilėmis (dėl T. Tasso vertimo), kitą proza (apie įvairius literatūrinius reikalus). 1810 m. sutvarkomas sąsiuvinis, į kurį surašytas J. A. Giedraičio atliktas ir D. Poškos taisytas Torquato Tasso dramos „Aminta“ prologo vertimas. Tais pačiais 1810 m. D. Poškos verstinių eilėraščių sąsiuvinį prof. Zacharijus Nemčiaskas (Niemczewski) įteikia svarstyti Vilniaus universiteto mokslinėje sesijoje. Apie 1811 m. D. Poška siunčia eiliuotą laišką T. Czackiui. Taip įsibėgėjama, kol pagaliau 1812 m. D. Poška žengia dar vieną žingsnį – įstei-

gia pirmąjį Lietuvoje senienų muziejų – Baublį, tapusį D. Poškos kultūrinių interesų ir Lietuvos dvasinio atsparumo simboliu. Sambūrio, susitelkusio apie D. Pošką, veiklos rezultatai daug pasaulietinio turinio lietuviškų eilėraščių bei vertimų (paties D. Poškos, J. A. Giedraičio, S. Valiūno, J. Šimkevičiaus), Baublio steigimas, lietuvių tautinio sąmoningumo pakilimas, kultūrinių kontaktų tarp įvairiataučių (lietuvių, lenkų, rusų) rašytojų sustiprėjimas. Simonas Stanevičius 1823 m. rugpjūčio 3 d. parašė odę („aukštą dainą“) „Šlovė Žemaičių“, o tų pačių metų rugpjūčio 24 d. vienas nežinomas filomatas lenkų kalba sukūrė D. Poškai skirtą eiliuotą legendą („Žemaičių apsakymą“) „Baublys“.

Tame kūrinyje D. Poškos Baublys įprasminamas kaip tautos gyvybingumo, valstybės tvirtumo ir tęstinumo, vyriškos garbės ir tėviškos meilės simbolis. Tais pačiais 1823 metais apie D. Poškos Baublį „Vilniaus dienraštyje“ („Dziennik Wilenski“) rašė I. Lobjka ir Kajetonas Nezabitauskis. 1823 m. Baublio istoriją pats D. Poška plačiai papasakojo savo laiške I. Lobjkai. 1826 m.

(Nukelta į 54 p.)



Dionizos Poškos Baubliai Barzdžiuose (Šilalės r.). D. Mukienės nuotrauka



Barzdžiai (Šilalės r.), Mikalojaus Daukšos įkurtame muziejuje – Baubliuose ir įrašas ant Baublio durų. D. Mukienės ir L. Klimkos nuotraukos

(Atkelta iš 53 p.)

tas laiškas buvo sutrumpintas ir išspausdintas „Varšuvos dienraštyje“ („Dziennik Warszawski“) ir išleistas atskiru atspaudu. Tai padėjo išpopuliarėti Baubliui už Lietuvos ribų. O 1834 m. Paryžiuje išleistoje poemoje „Ponas Tadas“ Baublį mini Adomas Mickevičius. Jis klausia „Ar gyvas dar Baublys, kurio liemens drūtumas / Senatvėj taip išpurto, lyg erdviausias rūmas? / Ten dvylika žmonių prie stalo sėst galėjo.“

Taigi D. Poškos ir apie jį susitelkusių žmonių dėka gerokai ugtelėjo autentiškos lietuvių kultūros želmuo“.

Prisiminkime Dionizo Poškos – istoriko, muziejininko, archeologo, etnografo, teisininko, poeto, vertėjo, kalbininko – svarbiausius gyvenimo faktus.

Tikslī D. Poškos gimimo data nežinoma. Spėjama, kad tai galėjo būti 1769 m. spalio 9 d., nors daugelyje leidinių nurodoma, kad 1765 m. Ilgai buvo diskutuota, kur D. Poškos tėviškė. Iš pradžių buvo teigiama, kad tai Skaudvilė arba Kaltinėnai. V. Vanagas, tyrinėdamas archyvus, išaiškino, kad tai Lėlaičių bajorkiemis (dvaras), kuris tuo laiku, kai gimė D. Poška priklausė Telšių pavieto Žemalės parapijai (dabar ši vietovė yra Mažeikių rajono teritorijoje). Šį teiginį 2003 m. patvirtino ir Žemaitijos istorijos tyrinėtojas istorikas Povilas Švėrebas, susipažinęs su to laikotarpio krikšto knygomis.

Dionizo tėvai buvo kilmingi bajorai – Barbora Lopataitė (Stirpeikienė) ir Adomas Paškevičius. Mirus motinai, jis su tėvu ir pamote persikėlė gyventi į Maldūnus. Vaikystėje jis mokėsi privačiai. 1773–1780 m. buvo Kražių kolegijos auklėtinis. Vėliau mokėsi Kražių apygardinėje mokykloje, kurią užbaigė 1780 m. Tolesnę savo ateitį jis siejo su teisininko darbu – būdamas vos 17–18 metų pradėjo dirbti Raseinių žemės teisme: advokatu, teismo regentu, ežių teismo sekretoriumi, žemės teismo raštininku. 1786 m. jam buvo

suteiktas advokato vardas. Praktiką atliko Raseinių palestroje, privačioje teisės mokykloje, kuri anuo metu būrė pavietų teismų tarnautojus ir advokatus.

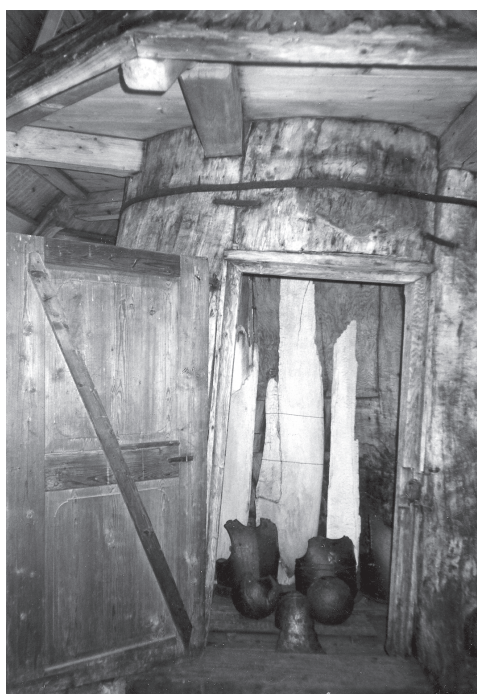
Jau būdamas teisininku, apsigyveno Barzdžiuose (apie 1790 m.). Greitai po to sukūrė šeimą – apie 1792 m. vedė bajoraitę Uršulę Sasnauskytę, kurią jis itin vertino „už jos jausmų pastovumą, gerą ir gailęstingą širdį, mokėjimą išsaugoti namų židinio ramybę, už šeiminingą darbštumą ir rūpestingumą“. Barzdžiuose jam priklausė apie 500 ha žemės, 40 baudžiauninkų. Čia jis sulaukė ir savo saulėlydžio – mirė 1830 m. balandžio 30 d. (gegužės 12 d.) dieną. Paidotas Kaltinėnų parapijos kapinėse – amžinam poilsiui jis atgulė šalia savo mirusios žmonos Uršulės.

XIX a. pradžioje D. Pošką aukštai vertino mokslo elitas. Yra išlikę žinių, kad 1810 m. Vilniaus universitete vykusioje šios mokslo įstaigos profesūros mokslinėje sesijoje buvo pagarsinti jo darbai. 1810 m. D. Poška sukūrė lietuvišką idilę „Mano darželis“, lietuvių kalba parašė literatūrinį laišką „Pas kunigą Ksaverą Bohušą, lietuvi, ir Jokymą Lelewelį, mozūrą“.

1820 m. su teisininko darbu D. Poška atsisveikino ir atsidėjo kūrybai. 1823 m. parašė „Apie senovės pagoniškas religines apeigas Lietuvos ir Žemaičių kunigaikštijose“.

Jis tvarkė rankraštinę knygą „Bitelė Baublyje, 1825 m. pradėjo sudarinėti lenkų-lotynų-lietuvių kalbų žodyną. Jos jis nebaigė. Palioko sudaryti du žodyno tomai (rankraštis, 2000 puslapiai). Šiame žodyne – 25 tūkstančiai antraštinių žodžių, lietuviškoje dalyje panaudota D. Poškos ar kitų autorių versta kūryba, nemažai lietuvių tautosakos.

D. Poškos poeziją sudaro eiliuotos epigramos bei sentencijos, eiliuoti literatūriniai laišrai (jis – žymiausias šio žanro atstovas lietuvių literatūroje), eilėraščiai ir 1815–1825 m. sukurta, jį labiausiai išgarsinusi poema – „Muzikas Žemaičių ir Lietuvos“. Ji para-



Barzdžiai (Šilalės r.), Mikalojaus Daukšos įkurtame muziejuje – Baubliuose. D. Mukienės ir L. Klimkos nuotraukos

šyta sekant nežinomo lenkų rašytojo poema „Chłop polski“ (Lenkų valstietis). Tai nėra vertimas. Pakeista kūrinio forma, gerokai papildytas turinys. Dėl to literatūrologai laiko šį kūrinį originaliu. Pirmą kartą šiek tiek pakeitus poemos turinį, ji buvo išspausdinta 1886 m. pirmajame „Aušros“ numeryje.

Anot literatūrologų, poemos struktūros pagrindas – socialinė anti-tezė. Čia išaukštinamas baudžiauninkas kaip visų pasaulio materialinių ir dvasinių bei kultūrinių vertybių kūrėjas ir kartu parodomas skurdus, vergiškas baudžiauninko gyvenimas, jo visiškas beteisiskumas. Literatūros tyrinėtojai vieningai sutaria, kad ši poema yra viena „ryškiausių šviečiamojo klasicizmo krypties kūrinių lietuvių literatūroje. Švietėjiškos (fiziokratinės) idėjos jame išreikštos klasicistiniu stiliumi – patetišku aleksandrinu su gausiais sintaksiniais periodais, polisindetoniniais ir anaforiniais žodžių junginiais, tikroviškais, bet kartu suintensyviniais bei suhiperbolizuotais vaizdais“.

1829 m. buvo išleisti šie D. Poškos istoriografiniai straipsniai: „Keletas įžanginių žodžių bet kam, žadančiam rašyti Lietuvos ir Žemaičių istoriją“ ir „Kaimiečio artojo mąstymai apie lietuvių ir žemaičių tautos istoriją ir jos kalbą“. D. Poška žinomas ir kaip naujadarų kūrėjas. Jo dėka į mūsų kalbą atėjo žodžiai *klonis*, *miškininkas*, *trupiniai*, *vaistinininkas* ir daugelis kitų.

1926 m. Kaune „Švyturio“ leidykla išleido 32 puslapių apimties D. Poškos knygelę „Eilės“ (parengė V. Kamantauskas). 1934 m. buvo išspausdinta M. Brenšteino monografija „Dionizas Poška“ (lenkų kalba). 1947 m. Vilniuje veikusi Valstybinė grožinės literatūros leidykla išleido A. Žirgolio parengtą autentišką D. Poškos poemos „Mužikas Žiemaytczių yr Lietuwos“ variantą. 1951 m. ta pati leidykla išspausdino 7 puslapių apimties leidinį „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos“ („Mokinio bibliotekos“ leidinių serija). 1959 m. sulaukta ir D. Poškos „Raštų“ (surinko V. Laurynaitis, tekstą parengė D. Urbas, išleido Valstybinė grožinės literatūros leidykla). Vilniaus lei-

dykla „Vaga“ 1965 ir 1978 m. išleido poemą „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos“. 1967 m. ši knygutė pasirodė ir vokiečių kalba („Der Muschik Schemaitens und Litauens“, München: Fink). Na o 1994 m. pasirodė ir V. Vanago monografija apie D. Pošką.

Dionizas Poškos žvaigždė Lietuvoje negęsta iki šiol. Kas šiuo atveju svarbiau – jo įkurtas Baublių muziejus (Šilalės rajono teritorija) ar epinė chrestomatinė poema „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos“, šiandien sunku jau ir pasakyti. Kelią į Baublių muziejų, kuris iki šiol vis dar traukia lankytojus, žino daugelis lietuvių. Laikui einant, atrandame kelią ir į jo tėviškę – Lėlaičius. Po to, kai buvo išaiškinta jog Lėlaičių bajorkiemis – gimtoji D. Poškos sodyba, tautodailininkas Antanas Munauskas ėmė ieškoti galimybių išsaugoti iki mūsų dienų išlikusią vieną buvusio dvaro, kuriame D. Poška gyveno, sieną. Šią jo idėją palaikė tuometinis šių apylinkių (Šerkšnėnų) seniūnas Aleksandras Derkintis, būrys inteligentų. Sutelkus vietos gyventojus, talkų metu buvo sutvarkyta buvusio dvaro teritorija, sutvirtinta dvaro siena, prie jos pritvirtinta memorialinė lenta, ant kurios yra užrašas: „Lėlaičių dvare apie 1765 m. gimė Dionizas Poška, poetas, senovės praeities ir kalbos tyrinėtojas, muziejininkas“ (lenta atidengta 1997 m. spalio 23 d.).

2005 m. rugsėjo 13 d. Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejuje, buvo atidaryta paroda „Dionizui Poškai – 240“ (šiuo atveju vis dar buvo laikomasi kai kurių literatūrologų tvirtinimo, kad D. Poška yra gimęs 1765 m.). Pristatydami šią parodą visuomenei, muziejaus darbuotojai nurodė, kad ji parengta iš Maironio literatūros muziejuje saugomo D. Poškos rinkinio eksponatų: knygų, spaudinių, nuotraukų, meno kūrinių. Buvo eksponuojamas ir dailininko A. Šakalio sukurtas grafikos darbas „D. Poška ir J. Lelevelis“ (iš serijos „Vilniaus universitetui – 400“, 1978 m.), pirmasis poemos „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos“ leidimas, 1886 m. paskelbtas „Aušros“ pirmajame numeryje.